

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK GENEL NÜFUS SAYIMINA GÖRE DERSİM BÖLGESİNDE DEMOGRAFİK YAPI*

*According to the First General Population Census of Turkey Demographic Structure at
Dersim*

Savaş SERTEL*

ÖZET

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla aslında adı konmamış yeni bir devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923'te resmen kurulmuş ve cumhuriyet rejimini benimsemiştir. 1923'ten 1926 yılına kadar bir nüfus sayımına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu ihtiyaç 1926 yılında hissedilmeye başlanmıştır. 1926 yılında nüfus sayımı hakkında kanun hazırlanarak 28 Ekim 1927'de Türkiye'nin ilk genel nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayım çok önemlidir. Savaşlardan yeni çıkmış olan genç cumhuriyetin halkının, geçim kaynakları, sosyoekonomik durumu, üretim araçları, okuryazarlık oranları, konuşulan anadiller, sakatlıklar, yaş grupları, medeni hal gibi önemli verilerine ulaşmamızı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dersim, Nüfus, Okuryazarlık, Yaş Grupları

ABSTRACT

23 April 1920, the opening of the Parliament of the Republic of Turkey was established as a new state is actually unnamed officially established on 29 October 1923 and adopted the republican regime. From 1923 until 1926 there wasn't need to a census. This need has been felt in 1926. The law on the census in 1926, 28 October 1927, Turkey's first census was prepared. This census is very important. The young people fresh out of the wars of the republic, and livelihoods, socioeconomic status, production tools, literacy rates, speaking native languages, disabilities, age, marital status, such as the data allow us to reach.

Key Words: Dersim, Population, Literacy, Age Groups.

GİRİŞ

Günümüzde nüfus dünya ülkelerinin önem verdiği konulardan biridir. Nüfus ülkeler için bir güç kaynağı ve devamlılıklarını sağlayan önemli bir unsurdur. Eski dönemlerde nüfusun fazlalığı daha fazla önemszenmiştir. Günümüzde ise nüfusun niteliklerinde daha fazla durulmuştur¹. Nüfusun niteliklerini tespit amacıyla yapılan nüfus sayımlarında nüfus büyüklüğü, doğum ve ölüm oranları, yaş grupları, okuryazarlık ve bireylerin sahip olduğu meslek türleri gibi demografik yapının tüm alt özellikleri bir ülkenin ya da bir bölgenin çağdaşlaşma ve ilerleme hedeflerinin belirlenmesinde merkezi hükümetlere yardımcı olur². Bu nedenle nüfusu sayım sonuçları hükümetler için hayati önem arz etmiştir ve arz etmektedir. Bu veriler ışığında yapılan programlar daha isabetli uygulamaların gelişmesine yardımcı olmuştur.

Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat bölümünde yer alan Tunceli doğusunda Bingöl, batısında Malatya, kuzeyinde Erzincan, kuzeydoğusunda Erzurum, güneyinde Elazığ illeri ile çevrili olan ve bir ildir³.

*Bu çalışma 20-22 Eylül 2013 tarihleri arasında Tunceli Üniversitesi tarafından Tunceli'de düzenlenen "II. Uluslararası Tunceli-Dersim Sempozyumu"nda sunulan ve basımı yapılmayan bildirinin genişletilmiş halidir.

*Dr. Tunceli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü – TUNCELİ savassertel@mynet.com

¹ Tahir Kodal, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayeti'nin Nüfus Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XIX, S. I, Elazığ 2009, s. 234.

² Sami Yuca, "Cumhuriyet Döneminin İlk Nüfus Sayımına Göre Muş İlinin Nüfus Özellikleri", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 24(Nisan-Mayıs-Haziran 2011), Kırğızistan, s. 2.

³ 1973 *Tunceli İl Yıllığı*, Ankara 1973, s.27; Yusuf Cengiz, *Her Yönüyle Tunceli*, İzmir 2001, s.9; Mehmet Zülfü Yolga, *Dersim(Tunceli) Tarihi*, (Yayına hazırlayanlar: Ahmet Halaçoğlu, İbrahim Yılmazçelik.), Ankara, 1994.

Tunceli tarihi çok eskiye dayanır. Tunceli’de yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen belgelerden Neolitik, Kalkolitik ve ilk Tunç Çağa ait verilere rastlanmıştır⁴.

M.Ö. 2000’lerde Dersim bölgesine Hurriler egemen olmuştur. M.Ö. XVI ve XIV yüzyıllar arasında Mitaniler, M.Ö.1300’lerde Hititler, M.Ö. 900’lerde Urartular, M.Ö 600 ‘de Medler ve M.Ö. 559’da Persler bölgeye hâkim olmuştur⁵. M.Ö. 140’ta bölge Partların eline geçmiştir. M.Ö. 55’ten sonra Romalılar Dersim bölgesini Kapadokya eyaletine bağlamıştır⁶. M.Ö. 20’de ise Romalılar bu bölgeyi Roma’nın bir ili haline getirmiştir⁷. M.S.395’te Roma ikiye ayrılınca Tunceli Doğu Roma(Bizans) İmparatorluğu’nun payına düşmüştür. Bölge daha sonra Sasaniler ve Bizans arasında sürekli el değiştirmiştir⁸. Abbasiler döneminde ise bölge Bizans ve Araplar arasında sürekli el değiştirmiştir. 724-743 yıllarında Hazarlar Dersim yöresine saldırmış ve bir müddet bölgeyi yönetmiştir. Bizans’a karşı bağımsızlığını ilan eden Ermeni komutan Filaretos bölgeye hâkim olmuştur. Melikşah’ın gönderdiği Çubuk Bey Filaretos’u yenerek bu bölgeyi almıştır (1087)⁹. Dersim bölgesi böylece Türklerin hâkimiyetine girmiştir¹⁰. Böylece bölgede Çubukoğulları hâkimiyeti başladı. Tunceli’nin güneyi 1115’te Artuklu hâkimiyeti altına girmiştir. 1163 yılında Danişmentli Yağıbasan yöreye hâkim olmuştur. Selçuklular döneminde ise bölgede Saltuklular ve Mengücekler hâkim olmuştur¹¹.

1226’da Anadolu Selçukluları bölge hâkimiyetini ele geçirmiştir.1243 Köseadağ Savaşı’ndan sonra bölge Moğol İlhanlıların hâkimiyetine girmiştir. İlhanlı Baskısından kaçan Türkmen aşiretler Dersim bölgesine sığınmıştır¹². 1300’den itibaren bölgede Akkoyunlu hâkimiyeti başlamıştır. Dersim bölgesi daha sonra Eretna ve Kadı Burhanettin Devletlerinin hâkimiyetine girmiştir. Timur döneminde Dersim Karakoyunluların hâkimiyetine girmiştir. Timur’un ordusu bölgeden çekildikten sonra bölge Akkoyunlu hâkimiyetine geçmiştir. 1473’te yapılan Otlukbeli Savaşı’ndan sonra bölgede Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır¹³.

Tunceli (Dersim) bölgesinin idari yapılanması ile ilgili en eski bilgiler Osmanlı dönemine aittir. Osmanlı’dan beri çeşitli idari yapılanmalar içinde olan Tunceli günümüze kadar bu yapılanmalardan etkilenerek gelmiştir. 4 Kasım 1515’te Bıyıklı Mehmet Paşa’nın Beylerbeyiliğe atanmasıyla Osmanlı idari teşkilatında beşinci eyalet olarak Diyarbakır eyaleti oluşturulmuş, Dersim bölgesi de bu Beylerbeyiliğe tabi olmuştur¹⁴.

1788-1789’da yapılan idari düzenlemelerle kaymakamlıkların yerel beylere verilmesi ağa ve seyitlerin nüfuz kazanmasına ve bölgedeki asayişsizliğin artmasına sebep olmuştur¹⁵. 1821’de Sağman, Pertek, Çemişgezek ve Mazgirt Diyarbakır Eyaletine bağlı kazalardı. 1823’te ise Sadece Çemişgezek Diyarbakır Eyaletine bağlı idi¹⁶. 1846-1850 Tarihlerinde Harput Eyaletinin idari

⁴ Hamit Zübeyir Koşay, *Keban Projesi Pulur Kazısı 1968–1970*, Ankara 1976, s. 27,109.

⁵ Cafer Demir, *Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Dersim*, Umut Yayıncılık, İstanbul 2009, s.6-7.

⁶ Ali Kaya, *Tunceli Kültürü*, İstanbul 1995, s.15.

⁷ Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Tunceli İli Kültür ve Turizm Envanteri*1986, 1986, s.5.

⁸ Celal Yıldız, *Kronolojik Dersim Tarihi*, Su Yayınları, İstanbul 2009, s.7.

⁹ Kültür ve Turizm Bakanlığı, *A.g.e*, s.5.

¹⁰ Dersim adının menşei hakkında pek çok görüş olsa da yaygın kanı Farsça bir tamlamadan(Gümüş-kapı/Der-sim) geldiğidir. Bölge 1935 yılında çıkarılan kanunla Tunceli adını alacaktır. Bu adın Atatürk tarafından verildiği ve “Tunç gibi sağlam insanların memleketi” manasında söylendiği iddia edilmektedir.

¹¹ Muhammet Beşir Aşan, *Elazığ, Tunceli, Bingöl İllerinde Türk İskân İzleri*, Ankara 1988, s.88; Suat Akgül, *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992, s.12.

¹² M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Kemer Yayınları, Ankara 1998, s.111-113.

¹³ Bahaeddin Ögel ve Diğerleri, *Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985, s.14.

¹⁴ İbrahim Yılmazçelik, *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı*, Kripto Yayınları Ankara 2011, s.48.

¹⁵ Feyzullah Ezer, “*Yakın Tarihimizde Dersim.*”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, S.III, Elazığ 2003*, s.18; Ömer Kemal Açar, *Tunceli-Dersim Coğrafyası*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1940, s.3.

¹⁶ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s. 133-134.

taksimatına göre Dersim bölgesi Harput eyaleti sınırları içinde yer almaktadır¹⁷. 1848'de Hozat'tan idare edilen bir kaza olmuştur. 1880'de Vilayet yapılmışsa da geliri giderini karşılamadığı için 1888'de tekrar sancak haline getirilmiş ve Ma'muretü'l-Aziz Vilayeti'ne bağlanmıştır¹⁸. 1922 yılında kısa bir süreliğine il yapılan Dersim, 30 Mayıs 1926 tarih ve 877 sayılı Kanunla 1926 yılında ilçe yapılarak Elazığ'a bağlanmıştır¹⁹.

1. Dersim Nüfusu:

Osmanlı Devleti 1831'den itibaren nüfus sayımları yapmıştır. Daha öncesinde yapılan tahrirlerin aksine sadece asker, toprak sayımı ve vergi amaçlı olmayan bu sayımlarda nüfusun çeşitli yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sayımlarda Dersim bölgesiyle ilgili ilk verilere 1877-78 sayımından itibaren rastlanmaktadır.

1877-78 Osmanlı nüfus sayımına göre Ovacık, Kuruçay, Kemah, Korucan ve Mazgirt bölgelerinde 23.734 hane 57.306 nüfus tespit edilmiştir²⁰.

1881/82-83 Osmanlı nüfus sayımı sonuçlarına göre Hozat ve Mazgirt nüfusu tespit edilmiştir²¹. Bu dönemde Dersim Sancağının nüfusu 100 bin olarak tahmin edilmiştir²².

Tablo 1. 1881/82-83 Osmanlı Nüfus Sayımına Göre Dersim Nüfusu

İlçeler	Müslüman		Rum		Ermeni		Yahudi		Protestan	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Hozat	11.688	10.489	92	90	5792	4845		2	98	120
Mazgirt	10.933	7979			1437	976				

Kaynak: Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 302-303.

1890'larda Anadolu'yu gezerek incelemelerde bulunan ve "Asya Türkiye'si" isimli bir kitap yazan Fransız araştırmacı Vitali Quinet'e göre Çemişgezek'te nüfus 11200, Pertek'te 13650, Mazgirt'te 10000, Ovacık'ta 8900, Nazımiye'de 4000, Hozat'ta 12502 ve Pülümür'de 3080 kişi idi²³. Dersim Mutasarrıfı Arif Bey'in raporuna göre ise Çemişgezek nüfusu 19068, Çarsancak 22289, Mazgirt 17329, Ovacık 8189, Nazımiye 4602, Hozat 14078 kişi idi²⁴.

1897 yılında yapılan Osmanlı nüfus sayımına göre Dersim nüfusu 113.994 olarak tespit edilmiştir²⁵. Bu dönemde nüfusun %89.59'u Müslüman, %12.94'ü Ermeni ve %0.7'si ise diğerleri kapsamındadır.

Tablo 2. 1897 Osmanlı Nüfus Sayımına Göre Dersim Nüfusu

Müslümanlar	Rumlar	Ermeniler		Yahudiler
		Ortodoks	Protestan	
98.712	210	14.757	314	1

Kaynak: Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, İstanbul 2010, s. 409-410.

1914 yılında yapılan Osmanlı nüfus sayım sonuçlarına göre Dersim nüfusu ilçeler bazında tespit edilmiştir²⁶. Buna göre 1914'te Dersim nüfusu 92.342 kişidir. Bu nüfusun 80.984'ü Müslüman, 11.357'si gayrimüslimdir. Bu dönemde Dersim nüfusu 1897 nüfus sayımına oranla 21.652 kişi azalmıştır.

¹⁷ Ahmet Aksın, *19. Yüzyılda Harput*, Elazığ 1999, s.30-31.

¹⁸ Fethi Ülkü, "XIX. Yüzyıl Sonlarında Bugünkü Tunceli'nin Durumu", *Yeni Fırat*, Elazığ, Nisan 1964, s.18-20; Ahmet Aksın, *19. Yüzyılda Harput*, Elazığ 1999, s.36.

¹⁹ *1973 Tunceli İl Yıllığı*, Ankara 1973, s.23.

²⁰ Kemal Karpat, *Ottoman Population(1830-1914)*, Wisconsin 1985.

²¹ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, çev. Bahar Tırnakçı, Timaş yayınları, İstanbul 2010, s. 302-303.

²² Karpat, *Osmanlı*, s. 314.

²³ *Doğu Anadolu'da Toplumsal Mühendislik, Dersim-Sason(1934-1946)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s.24-26.

²⁴ Tarih Vakfı Yurt Yayınları, *A.g.e.*, s.24-26.

²⁵ Karpat, *Osmanlı*, s. 409-410.

²⁶ Karpat, *Osmanlı*, s. 382-383.

Tablo 3. 1914 Osmanlı Nüfus Sayımına Sonuçlarına Göre Dersim Nüfus

Bölgeler	Müslüman	Rum	Ermeni	Protestan	Toplam
Batı Dersim	11.874		1.151		13.025
Çemişgezek	16.434	267	3.772	215	20.435
Çarsancak	12.157		6.862	243	19.262
Ovacık	4.165		10		4.175
Nazımiye	7.276	7	89		7.372
Mazgirt	14.323		1483		15.806
Pülümür	11.755		511		12.266

Kaynak: Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, İstanbul 2010, s. 382-383.

2 Haziran 1926'da 896 Sayılı "İlk Genel Nüfus Sayımı Kanunu" TBMM tarafından kabul edilmiş ve resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir²⁷. Bu kanun çıkarıldıktan sonra 28 Ekim 1927 tarihinde Türkiye'nin ilk genel nüfus sayımı yapılmıştır. Sayım sabah 8.00'de başlamış ve akşam top atışıyla sona ermiştir. Sayım süresince sokağa çıkma yasağı uygulanmış, halk bu konuda önceden uyarılmıştır. Sayıma katılmayanların cezalandırılacağı belirtilmiştir. Türkçe bilmeyenlerin nasıl sayılacağı konusunda özel bir talimat yayınlanmıştır²⁸.

1927 Genel Nüfus Sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 13.648.270 kişidir. Türkiye nüfusunun %23.20'si şehirlerde, %76.80'i ise kırsalda yaşamaktadır²⁹. 1927 nüfus sayımına göre Dersim bölgesinde 76.290 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 37.156'sı erkek, 39.134'ü kadındır. Kadınların erkeklerden fazla olması Türkiye geneli ile orantılıdır. Yeni savaşlardan çıkmış bir ülke olan Türkiye'de o dönemde erkek nüfusu kadın nüfusundan azdır.

Tablo 4. 1927 Yılı Genel Nüfus Sayımına Göre Tunceli'de Nüfus Yoğunluğu

Yerleşim Yeri	Toplam			Yüzölçümü(km2)	Nüfus Yoğunluğu
	Erkek	Kadın	Toplam		
Çemişgezek	5967	7713	13680	1120	12.2
Hozat	5445	5042	10487	2045	5.1
Mazgirt	8018	7819	15837	500	12.2
Nazımiye	3273	3121	6394	800	8
Ovacık	2687	2640	5327	540	9.9
Pertek	6822	7170	13992	795	17.6
Pülümür	4944	5629	10573	1465	7.5
Toplam	37156	39134	76290	7265	10.5

Kaynak: BİUM Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara 1929, s. VII.

1927 yılı itibarıyla Dersim'in yüzölçümü en büyük olan ilçesi Hozat'tır. Pülümür ve Çemişgezek ikinci ve üçüncü sıradadır. Yüzölçümü en küçük olan ilçeler ise Mazgirt, Ovacık ve Pertek'tir. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilçe Pertek'tir. Mazgirt ve Çemişgezek'te nüfus yoğunluğu Pertek'ten daha azdır. Bunun sebebi yüzölçümlerinin az olması ve coğrafyayla irtibatlandırılabilir. İnsanlığın varoluşundan beri su kenarında yer alan, ılıman iklime sahip olan, düzlük, verimli ve sulanabilir tarım arazisi olan bölgeler yaşamaya en elverişli yerlerdir. Bu sebeple böyle yerler nüfusun en yoğun olduğu yerlerdir. Bu ilçeler de Dersim'de yaşamaya en elverişli bölgelerdir. Hozat, Pülümür, Nazımiye ve Ovacık ise nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu ilçelerdir. Hozat hariç diğer ilçelerde nüfus yoğunluğunun az olması bu ilçelerin engebeli ve dağlık bir coğrafi yapıya sahip olmasıyla açıklanabilir. Hozat'ta nüfus yoğunluğunun az çıkması yüzölçümü olarak çok büyük olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de km²'ye ortalama 17.28 kişi düşmektedir. Dersim bölgesinde ise km²'ye düşen nüfus ortalama 10.5 kişidir. Bu oran Türkiye ortalamasının çok altındadır. Bu oranlara göre Dersim bölgesinin seyrek nüfuslu olduğunu söyleyebiliriz. Dersim bölgesinin nüfusu Türkiye nüfusunun % 0.56'sını oluşturmaktadır.

²⁷ D.İ.E., 1965 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, 24 Ekim 1965, Ankara 1968, s. V.

²⁸ Aytül Tamer-Alanur Çavlin Bozbeyleli, "1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar.", *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, 2004, S. 26, s. 79.

²⁹ Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, *Umumi Nüfus Tahriri*, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928, s. 11.

2. Yaş grupları itibarıyla Nüfus:

1927 sayımına göre Dersim yöresinde her yaş grubundan insan bulunmaktadır. Bu da bölgede dinamik bir iş gücü kaynağı bulunduğunu kanıtlamaktadır.

1927 nüfus sayımına göre Dersim'de 13-19 ve 20-45 yaş grubu dışındaki tüm yaş gruplarında erkeklerin sayısı kadınlarınkinden fazla çıkmıştır. Bu normal şartlarda beklemediğimiz bir istatistik verisi ortaya çıkarmıştır. Özellikle 61-70 ve 70 yaşından büyük olanlarda erkekler kadınlara göre hemen hemen ikiye bir oranından fazladır. Türkiye'de tüm dönemler itibarıyla kadınların erkeklerden fazla yaşadığı düşünülecek olursa bu oranın tam tersi çıkması gerekmektedir. Çemişgezek'te 70 yaşından büyükler grubunda kadın sayısı erkek sayısından fazladır. Diğer bütün ilçelerde ise erkek sayısı kadın sayısından fazladır. 13-19 ve 20-45 yaş gruplarında kadınların erkeklerden fazla çıkması ise beklenen bir durumdur. Hozat ve Nazimiye'de 20-45 yaş grubunda erkek sayısı kadın sayısından fazladır. Diğer ilçelerde ise kadın sayısı erkek sayısından fazladır. Pülümür'de ise bu gruptaki kadın sayısı erkek sayısının üç katından fazladır.

Hozat, Ovacık ve Pülümür'de 7-12 yaş grubuna kadar kadınlar erkeklerden fazladır (Pülümür'de 7-12 yaş grubuna kadarki nüfusta kadınlar erkeklerden iki kat fazladır.). Bu grupta ise erkekler fazla çıkmaktadır. Hatta Pülümür'de erkekler kadınlardan iki kat fazla çıkmıştır. Pülümür yaş grupları istatistiklerine göre çok ilginç bir tablo arz etmektedir. 20-45 yaş grubunda kadınlar erkeklerden üç kat fazlayken 46-60, 61-70 ve 70+ yaş gruplarında erkek sayısı kadın sayısından iki ve üç kat fazla çıkmıştır.

Tablo 5. 1927 Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim'de Yaş Grupları

İlçeler	Cinsiyet	Yaş Grupları									
		1 Yaşından Küçük	1-2 Yaş	3-6 Yaş	7-12 Yaş	13-19 Yaş	20-45 Yaş	46-60 Yaş	61-70 Yaş	70+	Bilinmeyen
Çemişgezek	Erkek	278	857	835	745	814	1686	472	211	63	6
	Kadın	140	617	763	673	1100	3196	830	218	168	8
	Toplam	418	1474	1598	1418	1914	4882	1302	429	231	14
Hozat	Erkek	140	470	788	588	498	2092	542	227	98	2
	Kadın	92	301	720	714	504	1974	529	142	66	
	Toplam	232	771	1508	1302	1002	4066	1071	369	164	2
Mazgirt	Erkek	333	849	1274	1046	710	2362	820	449	163	12
	Kadın	253	572	1098	730	806	3353	671	214	104	18
	Toplam	586	1421	2372	1776	1516	5715	1491	663	267	30
Nazimiye	Erkek	183	161	542	480	239	1166	261	154	87	
	Kadın	143	183	416	437	396	1070	299	107	69	1
	Toplam	326	344	958	917	635	2236	560	261	156	1
Ovacık	Erkek	56	127	283	205	82	844	328	167	75	
	Kadın	23	79	271	235	157	984	261	62	27	1
	Toplam	79	206	554	440	239	1828	589	229	102	1
Pertek	Erkek	319	699	964	847	699	2243	689	254	96	12
	Kadın	227	540	1004	774	796	2936	663	142	67	18
	Toplam	546	1239	1968	1621	1495	5179	1352	396	163	30
Pülümür	Erkek	92	190	461	1515	393	698	820	495	264	16
	Kadın	243	425	811	691	473	2306	445	150	72	13
	Toplam	335	615	1272	2206	866	3004	1265	645	336	29
Toplam	Erkek	1401	3353	5147	5426	3435	11091	3932	1957	846	48
	Kadın	1121	2717	5083	4254	4232	15792	3698	1035	573	59
	Toplam	2522	6070	10230	9680	7667	26883	7630	2992	1419	107

Kaynak: BİÜM Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara 1929, s. 167-169.

Bu dönemde tüm Türkiye'de olduğu gibi Dersim'de de kız çocuklarının okutulması çok istisnai bir durumdu. Bunu sebebi diğer doğu illerinde olduğu gibi aşırı gelenekçilik ve töre olması gerek. Bu durum bölgede okullaşma oranının sınırlı olması ve ulaşım olanaklarının kısıtlı olmasıyla açıklanabilir. Çünkü Dersim halkı çevresindeki diğer şehirlere nazaran daha serbest yaşamı benimsemiş ve gelenekçi olmayan bir halktır. Bölgede Erkek çocukları ise ilkokuldan sonra civar illerdeki ortaokullara gönderilirdi. Bu nedenle 13-19 yaş grubundaki Dersimli erkek nüfusun bir

kısmı Dersim’de yaşamamaktadır. Bu durum 20-45 yaş grubunda daha farklı bir sebeple görülmektedir. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında cepheye giden pek çok erkek ya ölmüş ya da esir düşmüştür. Ayrıca bu gruptaki erkeklerin bir kısmı ise iş imkânının çok kısıtlı olduğu Dersim’den başka bir vilayete çalışmak amacıyla gitmesiyle açıklanabilir. Bu sebep günümüz Tunceli’si için de geçerliliğini korumaktadır. İşsizlik nedeniyle yurt içine ve yurt dışına en fazla göç veren illerden biri de Tunceli’dir. Bölge genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir.

3. Sakatlıklar İtibarıyla Nüfus:

1927 nüfus sayımına göre Dersim’de sakatlıklar diğer bölgelere oranla çok fazla değildir. En fazla sakatlık diğer kategorisinde bulunan ve tabloda yer alanlara göre ikinci derecede önemli kalan sakatlıklardır. Kör, total ve sağır-dilsiz sırasıyla en fazla görülen sakatlıklardır. Tüm kategorilerde erkeklerde sakatlık kadınlara göre daha fazladır. Bu da erkeklerin kadınlara oranla dışarıda daha fazla bulunması ve sonradan görülen sakatlıklarda erkelerin daha fazla etkilenmesiyle açıklanabilir.

Tablo 6. 1927 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Dersim’de Sağlam-Sakat Nüfus

İlçeler		Sakat Nüfus						Sağlam Nüfus	Toplam Sakat Sayısı
		Çolak	Topal	Kör	Sağır-Dilsiz	Kambur	Diğer Sakatlıklar		
Çemişgezek	Erkek	5	16	17	13	4	102	5810	157
	Kadın	2	13	14	8	2	40	7634	79
	Toplam	7	29	31	21	6	142	13444	236
Hozat	Erkek	1	7	14	4		99	5320	123
	Kadın		1	9	1		20	5011	31
	Toplam	1	8	23	5		119	10331	154
Mazgirt	Erkek	1	5	17	4	1	77	7913	105
	Kadın			5	1		2	7811	8
	Toplam	1	5	22	5	1	79	15724	113
Nazımiye	Erkek	2	6	3	2		61	3199	74
	Kadın			2			7	3112	9
	Toplam	2	6	5	2		68	6311	83
Ovacık	Erkek			2			21	2144	23
	Kadın							2100	
	Toplam			2			21	4244	23
Pertek	Erkek	2	20	23	12	5	89	6671	151
	Kadın	1	5	12	5	1	31	7115	55
	Toplam	3	25	35	17	6	120	13786	206
Pülümür	Erkek		3	7	2	1	53	4944	66
	Kadın		1	6			8	5623	15
	Toplam		4	13	2	1	61	10567	81
Toplam	Erkek	11	56	83	37	11	502	35935	699
	Kadın	3	20	48	10	3	108	38397	197
	Toplam	14	76	131	47	14	610	74332	896

Kaynak: BİUM Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Hüsniyatıbat Matbaası, Ankara 1929, s.211-213.

Bölgede toplam 892 sakat bulunmaktadır. Sakat nüfus toplam nüfusun % 1.85’ine denk düşmektedir. Sakatlıkların en fazla olduğu ilçe Çemişgezek(236), Pertek(206) ve Hozat(154)’tır. En az olduğu ilçeler ise Ovacık(23), Pülümür(81) ve Nazımiye(83)’dir. Çemişgezek’te nüfusun %1.73’ü, Hozat’ta %1.47’si, Mazgirt’te %0.72’si, Nazımiye’de %1.30’u, Ovacık’ta % 0.40’ı, Pertek’te %1.47’si, Pülümür’de ise %0.76’sı sakattır. Ovacık’ta iki kör erkek dışında sakat yoktur. Pülümür’de çolak, Nazımiye ve Hozat’ta kambur yoktur. Hozat’ta çolak kadın, Mazgirt’te çolak, total ve kambur kadın, Nazımiye’de çolak, total ve sağır-dilsiz kadın, Pülümür’de sağır-dilsiz ve kambur kadın yoktur. Bu dönemde savaşlardan yeni çıkmış olduğu da unutulmamalıdır.

4. Medeni Hal İtibarıyla Nüfus:

Nüfusla ilgili çalışmalarda rakamların yorumlanması çok önemlidir. Rakamların yanlış yorumlanması çalışmanın bilimsel değerini düşürebilmektedir³⁰. 1927 yılında yapılan sayımda Dersim bölgesinde bekâr erkek sayısı bekâr kadın sayısına göre iki bin kişi daha fazladır³¹. Evli erkek sayısı evli kadın sayısına göre daha az çıkmaktadır. Bu durum bazı evli erkelerin çalışmak için il dışına çıkmış olma ihtimali ve bazı erkeklerin de birden fazla kadınla evli olmasıyla açıklanabilir. Cumhuriyetin yeni kurulduğu bu dönemde Osmanlı toplum yapısı Dersim'de de devam etmektedir ve erkeklerde çok eşle evlilik yaygındır.

Tablo 7. 1927 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Dersim'de Medeni Hal

İlçe	Cinsiyet	Medeni Hal				
		Bekâr	Evli	Dul	Boşanmış	Bilinmeyen
Çemişgezek	Erkek	3542	2311	109	5	
	Kadın	3141	3053	1429	90	
	Toplam	6683	5364	1538	95	
Hozat	Erkek	2821	2490	128	6	
	Kadın	2301	2305	429	7	
	Toplam	5122	4795	557	13	
Mazgirt	Erkek	4214	3663	137	3	1
	Kadın	3396	3870	538	9	6
	Toplam	7610	7533	675	12	7
Nazımiye	Erkek	1670	1551	50	2	
	Kadın	1539	1376	196	10	
	Toplam	3209	2927	246	12	
Ovacık	Erkek	944	1164	59		
	Kadın	784	1154	162		
	Toplam	1728	2318	221		
Pertek	Erkek	3755	2921	142	2	2
	Kadın	3306	3118	731	11	4
	Toplam	7061	6039	873	13	6
Pülümür	Erkek	2772	2082	78	7	5
	Kadın	2697	2463	458	11	
	Toplam	5469	4545	536	18	5
Toplam	Erkek	19718	16182	703	25	8
	Kadın	17169	17339	3943	138	10
	Toplam	36887	31203	4646	163	18

Kaynak: BİUM Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Hüsütabat Matbaası, Ankara 1929, s.167-169.

Dul yani eşi ölmüş kadın sayısı eşi ölmüş erkek sayısının beş katından fazla çıkmıştır. Bu dönemde Dersimde evli erkekler evli kadınlara oranla daha erken ölmüştür. Boşanmış kadın sayısı da boşanmış erkek sayısından beş kat fazladır. Dersim'de boşanmalar evli nüfusun % 0,4'ü gibi çok düşük bir oranda kalmaktadır. Bunun sebeplerinden biri de o dönemki toplumda boşanmanın ayıplanması ve yadırganmasıdır. Bölgede Bekârların evlilerden fazla olduğu da görülmektedir. Bu durum Dersim'de genç nüfusun fazla olduğunu göstermektedir. Bölgede en fazla evli ve bekâr nüfus Mazgirt, Pertek ve Çemişgezek'te bulunur. Dul sayısının en fazla olduğu ilçeler ise Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt'tir. Çemişgezek'te dul kadın sayısı dul erkek sayısının 13 katı fazladır. Ovacık'ta boşanmış insan bulunmamaktadır. Boşanmaların en fazla olduğu ilçe Çemişgezek'tir. Çemişgezek'te boşanmış kadın sayısı boşanmış erkek sayısından 18 kat fazladır.

³⁰ "Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına göre Iğdır'da Demografik Yapı" adlı makalede Iğdır'da 5500 evli erkeğe karşılık 5363 evli kadının olması erkeklerin birden fazla kadınla evli olması şeklinde yorumlanmıştır. Oysa yukarıdaki durumun olabilmesi için evli erkek sayısının az, evli kadın sayısının fazla çıkması gerekirdi. Bu bilgi çok yanlış yorumlanmıştır. Ayrıntı için bkz. Hidayet Kara-Sami Yuca, "Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına göre Iğdır'da Demografik Yapı", *History Studies*, C. 2/3, 2010, s. 197.

³¹ Kadın sayısının az olması ekonomik durumu zaten kötü olan bekâr Dersimli erkeklerin evlenebilme ihtimalini daha da azaltmaktadır(Başlık paralarında yapılacak olan artışlar vs.).

5. Konuşulan Anadiller İtibarıyla Nüfus:

Bu dönemde bölgede en fazla konuşulan dil Kürtçe olarak görülmektedir. Oysa bu bölgede Zazalar çoğunluktadır. Bundan dolayı Zazaca daha yaygındır. Dönemin nüfus sayım memurları Zazacayı Kürtçe olarak görmüş olabilir. Bölgede Kürtçe ve Zazaca (Kürtçe başlığı altında) en fazla konuşulan anadildir. İkinci sırada Türkçe yer almaktadır. Kürtçe ve Zazaca konuşanlar Türkçe konuşanlardan 30 kişiye yakın daha fazladır. Bu duruma göre nüfusun % 69.5'i Kürtçe ve Zazaca, % 29.8'i Türkçe, % 0.74'ü Ermenice konuşmaktadır. Anadili Kürtçe ve Türkçe olan kadın sayısı erkek sayısından fazladır. Ermenice konuşan kadın ve erkek sayısı ise eşittir. Bu dönemde bölgede Ermenice konuşan 556 kişi vardır. Oysa bu rakamın çok daha fazla olması gerekir. Çünkü Mazgirt, Nazımiye ve Çemişgezek ilçelerinde Osmanlı döneminde yoğun Ermeni nüfusu bulunmaktaydı. Bu nüfusun büyük bir kısmı 1915 yılındaki tehcir kararıyla Anadolu dışına sürülmüş olmalıdır. Kalanların da Batı Anadolu'ya göç etmiş olması muhtemeldir.

Tablo 8. 1927 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Tunceli'de Konuşulan Çeşitli Anadiller

İlçeler	Cinsiyet	Türkçe	Arapça	Kürtçe	Arnavutça	Ermenice	Diğer Diller
Çemişgezek	Erkek	5106	1	809	5	46	
	Kadın	6838		818		57	
	Toplam	11944	1	1627	5	103	
Hozat	Erkek	1307		4001		137	
	Kadın	840		4042		160	
	Toplam	2147		8043		297	
Mazgirt	Erkek	350	1	7598		58	11
	Kadın	260		7520		39	
	Toplam	610	1	15118		97	11
Nazımiye	Erkek	645		2628			
	Kadın	151		2970			
	Toplam	796		5598			
Ovacık	Erkek	50		2117			
	Kadın	6		2094			
	Toplam	56		4211			
Pertek	Erkek	2871		3916		35	
	Kadın	3138		4010		22	
	Toplam	6009		7926		57	
Pülümür	Erkek	443		4499		2	
	Kadın	387		5242			
	Toplam	830		9741		2	
Toplam	Erkek	10772	2	25568	5	278	11
	Kadın	11620		26696		278	
	Toplam	22392	2	52264	5	556	11

Kaynak: BİUM Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara 1929, s. 234-236.

Dersim bölgesinde Arnavutça konuşan 5, Arapça konuşan 2 kişi vardır. Bu dönemde konuşulan diller itibarıyla en fazla çeşitliliğin olduğu ilçe Çemişgezek'tir. Bölgede Kürtçe (Zazaca da nüfus memurlarınca yanlışlıkla Kürtçe kabul edilmiştir.) ve Türkçe en fazla konuşulan ana dillerdir. Çemişgezek Türkçe'nin en fazla konuşulduğu ilçedir. İlçede Türkçe konuşanlar Kürtçe konuşanlardan 7 kat fazladır. Kürtçe'nin en fazla konuşulduğu ilçe ise Mazgirt'tir. Mazgirt'te Kürtçe konuşanlar Türkçe konuşanlardan 24 kat fazladır. Ovacık ve Nazımiye'de sadece Kürtçe ve Türkçe konuşulmaktadır. Ovacık'ta 4267 kişilik nüfustan sadece 56 kişi Türkçe konuşmaktadır. İlçede Türkçe bilen 6 kadın vardır. Ermenice ise en fazla Hozat, Çemişgezek ve Mazgirt'te konuşulmaktadır.

6. İnanç İtibarıyla Nüfus:

1927 Nüfus Sayımına göre Dersim bölgesinde 79.751 Müslüman, 11 Katolik, 70 Ortodoks ve 359 Ermeni bulunmaktadır. Ayrıca 25 Hristiyan yazılmıştır. Bu ilginçtir. Diğer Hristiyanlar mezheplerine göre kategorize edilirken bu 25 kişi hakkında bilgi verilmemiştir. 1927 yılı sayımına göre bölgede İslam ve Hristiyanlık dışında başka bir inanca mensup insan yoktur. İslam dini

nüfusun hemen tamamına yakın bir sayıdadır. Hıristiyanlık içinde en fazla nüfusa sahip olan grup Ermenilerdir. Ermenilerden sonra ikinci sırada Ortodokslar gelmektedir. Bu iki Hıristiyan grubu doğu Hıristiyanlarına mensuptur ve bölgedeki sayıları olması gerekenden daha azdır.

Tablo 9. 1927 Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim'de Dinler ve Mezhepler

İlçeler	Cinsiyet	İslam	Katolik	Ortodoks	Ermeni	Hıristiyan
Çemişgezek	Erkek	5928		39		
	Kadın	7713				
	Toplam	13641		39		
Hozat	Erkek	5312	10	25	80	18
	Kadın	4886	2		151	3
	Toplam	10198	12	25	231	21
Mazgirt	Erkek	7962			56	
	Kadın	7775	5		36	3
	Toplam	15737	5		92	3
Nazımiye	Erkek	3273				
	Kadın	3121				
	Toplam	6394				
Ovacık	Erkek	2167				
	Kadın	2100				
	Toplam	4267				
Pertek	Erkek	6796			26	
	Kadın	7151		7	11	1
	Toplam	13947		7	37	1
Pülümür	Erkek	4944				
	Kadın	5623	6			
	Toplam	10567	6			
Toplam	Erkek	36382		63	162	18
	Kadın	38369	11	7	197	7
	Toplam	74751	11	70	359	25

Kaynak: BIUM Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara 1929, s. 211-213.

Ermenilerin 1915 tehcir kanunuyla Anadolu dışına çıkarılması bölgedeki Ermeni nüfusunun az çıkmasına sebep olmuştur. Katolik ve Ortodoksların içinde de Ermeni bulunabileceği de unutulmamalıdır³². Ayrıca Anadolu'daki gayrimüslimlerin Lozan'da azınlık statüsünde olması ve nüfus mübadelesine tabi tutulması da Dersim bölgesinde gayrimüslimlerin çok az çıkmasına sebep olmuştur³³. Bölgede Protestan nüfusun bulunmaması I. Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasında Osmanlı topraklarında çok yoğun olarak uygulanan misyonerlik ve Anglosakson işgallerine destek faaliyetlerinin 1927 yılı itibarıyla geçerliliğini yitirmesinden kaynaklanmaktadır³⁴. Bu dönemde bölgede İslamiyet ve Hıristiyanlık dışında farklı bir inanca rastlanmamıştır. Hozat gayrimüslim nüfusun en çok çeşitlilik gösterdiği ilçedir. Nazımiye ve Ovacık'ta hiç gayrimüslim bulunmamaktadır. Pülümür'de ise sadece 6 Katolik yaşamaktadır.

³² Ermeniler atalarının Hayk olduğunu belirterek buna istinaden kendilerini Hayastan milleti olarak tanımlarlar. İnanç olarak ise Lusavoriçağan olarak tanımlarlar. Ermenistan'ın Eçmiyazin kentinde kendilerine mahsus bir Ermeni patrikliği vardır. Daha sonraki dönemde Ermeniler Ruslar tarafından Gregoryan Hıristiyan olarak tanımlanmıştır. Ermeni kilisesi monofizit bir kilisedir. Günümüzde pek çok ermeni Gregoryan tanımına karşı çıkarak Losavoriçağan olduğunu belirtmektedir. Ancak zamanla bazı Ermeniler çeşitli nedenlerden dolayı Protestan, Katolik ve Ortodoks mezheplerine meyletmıştır. Ali Arslan, *Kutsal Ermeni Papalığı*, Truva Yayınları, İstanbul 2005, s. 1-68; Abdurrahman Küçük, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Andaç Yayınları, Ankara 2003, s. 15 vd.

³³ Tahir Kodal, *A.g.m*, s. 254; Hidayet Kara-Sami Yuca, *A.g.m*, s. 194.

³⁴ Anglosakson medeniyeti (İngilizler, İskoçlar, İrlandalılar ve ABD Anglosakson kökenlidir.) Protestan mezhebine ve Anglikan kiliselerine mensuptur. I. Dünya Savaşında ve sonrasında Anadolu İngilizlerin ve İngiltere güdümündeki İtilaf kuvvetlerince işgal edilmiştir. Ayrıntı için bkz. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.I, İstanbul 1991, s. 32 vd. ; Mustafa Öztürk, *Tarih Felsefesi*, Elazığ 1999.

7. Okuryazarlık İtibarıyla Nüfus:

Bir ülkenin, bölgenin veya beldenin kalkınabilmesi için o bölgede yetişmiş, iyi eğitim almış, kaliteli bir öğrenim sürecinden geçmiş, bilinçli, girişimci ve kalifiye insanlara ihtiyaç vardır³⁵. 1927 Nüfus Sayımına göre Türkiye genelinde 1.111.496 kişi okuma yazma bilmektedir. Bu oran Türkiye nüfusunun % 8.16'sına denk düşmektedir³⁶. Dersim bölgesinde nüfusun % 97.1'i okuryazar değildir. Bu çok büyük bir oran gibi görünse de genel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu ortalaması bu durumdadır. Bazı yerlerde çok daha kötüdür³⁷. Okuryazar nüfus ise genel nüfusun % 2.89' u oranındadır. Bu oran Türkiye ortalamasının çok altında kalmaktadır. Okuryazar nüfusun bu kadar düşük çıkması Osmanlı döneminden beri Doğu illerinin önemsenmemesinden de kaynaklanmıştır. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti gaza ve fütihat politikası gereği yönünü batıya dönmüştür. Bundan dolayı Anadolu'nun doğusu her alanda olduğu gibi ilim ve kültür alanında da geri kalmıştır. Bu durum Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir.

Tablo 10. 1927 Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Okuryazarlık

İlçe	Cinsiyet	Okuryazar olan	Okuryazar olmayan
Çemişgezek	Erkek	774	5193
	Kadın	75	7638
	Toplam	849	12831
Hozat	Erkek	175	5270
	Kadın	23	5019
	Toplam	198	10289
Mazgirt	Erkek	186	7832
	Kadın		7819
	Toplam	186	15651
Nazımiye	Erkek	168	3105
	Kadın	5	3116
	Toplam	173	6221
Ovacık	Erkek	50	2117
	Kadın	1	2099
	Toplam	51	4216
Pertek	Erkek	451	6371
	Kadın	23	7147
	Toplam	474	13518
Pülümür	Erkek	233	4711
	Kadın		5629
	Toplam	233	10340
Toplam	Erkek	2037	34599
	Kadın	127	38467
	Toplam	2164	73066

Kaynak: BIUM Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara 1929, s. 167-169.

Bu dönemde bölgede okuryazar erkek sayısı okuryazar kadın sayısının on altı katı daha fazladır. Bu sonuç 1927 yılı itibarıyla tüm Türkiye'de olduğu gibi Dersim bölgesinde de çeşitli nedenlerle kadınların okutulmadığını göstermektedir³⁸. Ancak Dersim bölgesinde kızların okutulmaması doğu illeri ve Türkiye geneli sebeplerden daha farklı olsa gerektir³⁹. 1927 nüfus sayımına göre Dersim'de en fazla okuryazar nüfus Çemişgezek, Pertek ve Pülümür'de bulunmaktadır. Kadınlar arasında en fazla okuryazar ise Çemişgezek, Pertek ve Hozat'ta yaşamaktadır. Mazgirt ve Pülümür'de okuryazar kadın yoktur.

³⁵ Kara-Yuca, *A.g.m.*, s. 196; Kodal, *A.g.m.*, s. 245.

³⁶ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, *1935 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara 1937, s. 382.

³⁷ Mesela 1927 nüfus sayım sonucuna göre Iğdır kazasında okuryazarlık oranı % 1.4'tür. Okuryazar kadın sayısı ise 17 kişidir. Bkz. Kara-Yuca, *A.g.m.*, s. 197.

³⁸ Kodal, *A.g.m.*, s. 274.

³⁹ Dersim halkı daha serbest ve daha laik yaşamı benimsemiştir. Fazla gelenekçi olmayan bir yapıdadır.

8. Meslek Grupları İtibarıyla:

Meslekler ve ekonomik faaliyetler bir bölgenin kalkınmışlık seviyesiyle doğru orantılıdır. 1927 Nüfus Sayımına göre Dersim bölgesinde yaşayan insanların % 66.3'ü işsiz, öğrenci veya mesleği belli olmayan sınıfındadır. Bu oran çok büyük bir orandır. Nüfusun ancak % 33.7'si iş sahibidir. Bu vaziyet dönem itibarıyla diğer illerde de geçerlidir⁴⁰. İş sahibi gibi görünen bu nüfusun ise % 89.3'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışan nüfusun çok büyük bir kısmı ailesine ait tarlada ekim biçim işleriyle uğraşmaktadır. Yani tarım sektöründe çalışanlar para kazanmadan karın tokluğuna çalışmaktadır. Bölgede ikinci sırada yapılan meslek grubu hizmetler sektöründen biri olan askerliktir. Bu grupta çalışanlar toplam çalışanların % 3.5'i oranındadır. Bu grupta çalışanlar ise genelde Dersimli olmayanlardan oluşmaktaydı. Dersim bölgesinde hizmetler sınıfında çalışan 1189 memur vardır. Üçüncü sırada muhtelif başlığı altında verilen ve çeşitli meslek grupları gelmektedir. Bu grubun içeriği belirtilmemiştir. Dördüncü sırada sanayi ve endüstriyel alanlar başlığı altında verilen meslek grubu gelmektedir. Bu grup toplam çalışanların % 2.25'i oranındadır. Bu grubun çalışma alanı olan sanayi ve endüstriyel alan denince akla gerçek manada sanayi ve endüstri gelmemelidir. Bu alan olsa olsa tamirat ve tadilat faaliyetleridir. Beşinci sırada ticaret gelmektedir. Bölgede ticaretle uğraşanlar çalışan nüfusun % 1.14'ü oranındadır. Bu oran çok düşüktür. Bu dönemde Dersim bölgesinde ticaret yapan ve istihdam sağlayan çok az insan var demektir. Böyle olunca bölgede sermaye birikimi ve üretim de yapılamamıştır. Buradan çıkarılabilecek en büyük sonuç bölge halkının en büyük probleminin geçim sıkıntısı olduğudur. Bu sıkıntı günümüz Tunceli'sinin de en büyük sorunudur. Aradan geçen uzun yıllar boyunca bölgenin ekonomik problemleri çözülmemiştir. Altıncı sırada memurlar gelmektedir. Dersim'de çalışan memurlar toplam çalışanların % 0.95'i oranında kalmıştır. Bölgede çalışan memur sayısı da çok azdır. Yedinci sıradaki iş sektörü serbest meslektir. Bu iş kolunda çalışanların hangi meslek kollarından olduğu belirtilmemiştir. Bu grup toplam çalışan nüfusun % 0.45'i oranındadır. Bölgede 39 hâkim çalışırken, 19'da P.T.T çalışmanı vardır.

Tablo 11. 1927 Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Meslekler

İlçeler	Cinsiyet	Tarım	Sanayi	Ticaret	Serbest Meslek	Memur	Hâkim	Ordu	P.T.T	Muhtelif	Mesleksiz veya Mesleği Bilinmeyen
Çemişgezek	Erkek	1592	95	98	42	64	4	139	4	536	3393
	Kadın	956	25	1		2				186	6540
	Toplam	2548	120	99	42	66	4	139	3	722	9933
Hozat	Erkek	2825	32	64	17	43	1	91	2	9	2361
	Kadın	493	1		1						4547
	Toplam	3318	33	64	18	43	1	91	2	9	7108
Mazgirt	Erkek	3556	32	22	5	54	5	35	2	6	4301
	Kadın	302		1							7516
	Toplam	3858	32	23	5	54	5	35	2	6	11817
Nazımiye	Erkek	1285	4	27	1	27	2	474		1	1452
	Kadın	592		1							2528
	Toplam	1877	4	28	1	27	2	474		1	3980
Ovacık	Erkek	1330	3	2	6	5	4	39	1		777
	Kadın	772									1328
	Toplam	2102	3	2	6	5	4	29	1		2105
Pertek	Erkek	2777	81	48	38	21	12	87	5	47	3706
	Kadın	1098	32		2					4	6034
	Toplam	3875	113	48	40	21	12	87	4	51	9740
Pülümür	Erkek	2410	11	24	3	26	11	26	5	2	2426
	Kadın	2635	1								2993
	Toplam	5045	12	24	3	26	11	26	5	2	5419
Toplam	Erkek	15775	258	285	112	238	39	891	19	601	18416
	Kadın	6851	59	3	3	2				190	31486
	Toplam	22626	317	288	115	240	39	891	19	791	49902

Kaynak: BIUM Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara 1929, s. 189-191.

⁴⁰ Mesela Çorum'da 1927 itibarıyla işsiz nüfus toplam nüfusun 3/2'si oranındadır. Ayrıntı için bkz. Kodal, A.g.m, s. 249. İğdir'da da nüfusun 3/2'si işsizdir. Bkz. Kara-Yuca, A.g.m, s. 199. Dersim bölgesinde de nüfusun % 66'sının işsiz olması Türkiye'nin diğer illerinden çok da farklı olmasa gerek.

1927 nüfus verilerine göre Dersim bölgesinde tarım sektöründe 6851, sanayi ve endüstriyel alanlarda 59, ticarete 3, serbest meslek grubunda 3 ve memurlar grubunda 2 kadın çalışmaktadır. Kadının iş gücüne katılım oranı çok düşük kalmıştır. Oran olarak çalışan nüfusun % 28'inin kadınlar oluştursa da bu oranın % 27'sinin tarım sektöründe çalıştığı düşünülünce diğer tüm sektörlerde çalışan kadın oranı % 1 olmaktadır. Tarım sektöründe çalışan kadınlar ise çalıştıkları işlerden para kazanmamaktadırlar. Çünkü bu kadınlar ailelerine ait tarlalarda çalışmaktadır. Dersim bölgesinde genel olarak üretim ve istihdam sağlayan bir nüfus yerine tüketici bir nüfus vardır. Bundan dolayı bölge ekonomik ve ticari olarak gelişmemiştir. Bu dönemde Dersim bölgesinde iki kadın memur çalışmaktadır. Orduda, PTT'de ve hâkim olarak adliyede hiçbir kadın memur çalışmamaktadır. Bölgede kadın okutulmaz ve çalıştırılmaz geleneği hâkimdir. Bu bölgede kadının çalışma hayatına atılması çok daha sonraki dönemlerde görülecektir.

1927 sayım sonuçlarına göre Dersim bölgesinin hemen her ilçesinin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Diğer meslek kolları yaygın değildir. Dersim'de sanayi ve ticaretin en yaygın olduğu ilçeler Çemişgezek ve Pertek'tir. Hizmetler sektörü çok kısıtlıdır. Bölgede en fazla hâkim Pertek(12)'te çalışmaktadır. Ordu mensubu çalışanların en fazla olduğu ilçe Nazımiye (474)'dir. Nazımiye'de çalışan ordu mensupları Dersim bölgesinde çalışan tüm ordu mensuplarının yarısından daha fazladır. Nazımiye'de P.T.T çalışanı yoktur. Bölgede Çemişgezek'te çalışan iki bayan memur dışında hiçbir bayan kamu çalışanı yoktur.

SONUÇ

Dersim bölgesi tarih boyunca çeşitli kavimlerin uğrak yeri olmuştur. Bölgeye gelen milletler yöreye kendi kültürlerini de getirmiştir. Bu durum bölgede yerleşik oturan halkların kültürleriyle kaynaşıp yeni ve farklı bir kültür yapısı oluşturmuştur. Bölge Osmanlı-Safevi mücadelesinde Dersim bölgesine sığınan Şii halk bölgenin inancını şekillendirmiştir. Daha sonraki dönemlerde Dersim bölgesi göç alan değil göç veren bir bölge hüviyeti kazanmıştır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk genel nüfus sayımı 28 Ekim 1927 tarihinde yapılmıştır. Bu tarihte Dersim Vilayeti lağvedilmiştir. Bundan dolayı bu nüfus sayımında genel bir Dersim Vilayeti verileri yoktur. Sadece Dersim'e ait ilçelerin verileri bulunmaktadır. Bundan dolayı sadece 7 ilçenin verileri tespit edilmiştir. Bu sebeple Dersim Vilayeti yerine Dersim bölgesi kelimesini kullanmayı uygun bulduk. Bu verilere merkez ilçe dahil edilememiştir.

Bölgede en fazla nüfus Mazgirt (15.837), Pertek (13.992) ve Çemişgezek (13.680)'te yaşamaktadır. Nüfusun en yoğun olduğu yerler ise Pertek(17.6), Mazgirt(12.2) ve Çemişgezek (12.2)'tir. Nüfusun en az olduğu ilçeler ise Ovacık (5327) ve Nazımiye (6394)'dir. Nüfus yoğunluğunun en az olduğu ilçeler ise Hozat (5.1) ve Pülümür (7.5)'dür. Bölgede nüfusun % 20.76'sı Mazgirt'te %18.34'ü Pertek'te, %17.93'ü Çemişgezek'te yaşamaktadır. Bu ilçeler bölgenin cazibe merkezleridir. Bölgenin en az nüfus ise % 6.98 ile Ovacık'ta yaşamaktadır. Bu dönemde Dersim bölgesi nüfusu genç ve dinamiktir. Tüm yurttaki olduğu gibi bu bölgede de kırsal nüfus çok yoğundur. Kentsel nüfus ise oluşma aşamasındadır.

Bölgede boşanmış nüfus çok fazla değildir. Boşanan kadın sayısı erkek sayısından beş kat fazladır. Ancak dul sayısı azımsanmayacak orandadır. Bu da dönem itibarıyla yaşanan çatışmalarda evli erkek sayısının azalmasıyla ilgili olabilir. Bilindiği gibi Kurtuluş Savaşı 1922'de bitmiştir. Bölgede görülen Koçgiri İsyanı 1921'de Şeyh Sait İsyanı 1925'te Koçuşağı Harekâtı 1926'da sonuçlanmıştır.

1927 yılında bölgede genç ve eğitimsiz nüfus fazladır. Buna dayanarak niteliksiz iş gücü potansiyelinin fazla olduğunu belirtebiliriz. Zaten nüfusun %66'sı işsizdir. Çalışan nüfusun ise % 89'u kendi toprağını işlemektedir. Bölge ekonomisine doğrudan katkı yapacak bir meslek grubu yoktur. En büyük geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarım genelde iptidaidir. Ayrıca iklim ve coğrafi şartlardan dolayı çok kısıtlı bir alanda yapılabilmektedir. Hayvancılık ise genelde kıl keçisi

yetiştiriciliğinden ibarettir. Bundan dolayı bölge halkının geçim seviyesi dönem itibarıyla açlık ve yoksulluk sınırlarında bulunmaktadır.

Nüfusun % 69.5'i Kürtçe ve Zazaca, % 28.9' u Türkçe, % 0.74'ü Ermenice konuşmaktadır. Kör, total ve sağır-dilsiz sırasıyla en fazla görülen sakatlıklardır. Tüm kategorilerde erkeklerde sakatlık kadınlara göre daha fazladır. Bölgede toplam 892 sakat bulunmaktadır. Sakat nüfus toplam nüfusun % 1.85'ine denk düşmektedir. Bu oran çok düşüktür. Buna göre Dersim bölgesi halkı genel olarak sağlıklıdır denebilir.

Bölgede inanç verilerine göre 465 gayrimüslim vardır. Ancak diller açısından yapılan incelemede ise Ermenice konuşan 556 kişi vardır. Bu iki rakam arasında tutarsızlık vardır.

Bölgede genel olarak Türkiye ile paralellik gösteren az gelişmişlik indeksi detaylandırıldıkça pek çok alanda Türkiye ortalamasının da altında yer aldığı görülecektir. Savaşlardan yeni çıkmış ve yeni kurulmuş genç cumhuriyetin doğusunda yer almak Dersim bölgesinin gelişmesine daha büyük bir engel teşkil etmiştir.

Nüfus sayım sonuçları merkezi hükümetin ülkedeki nüfusun niteliklerini, yeterliliklerini ve yetersizliklerini tanıyarak, halkın ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda icraat yapmasına yardımcı olur. Buna rağmen, 1927 nüfus sayımı sonrasında Dersim bölgesi halkının eksikliklerinin giderilmesi için yeterince tedbir alınmadığı da bir gerçekliktir.

KAYNAKLAR

- AĞAR, Ömer Kemal; *Tunceli-Dersim Coğrafyası*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1940.
- AKGÜL, Suat; *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.
- AKSİN, Ahmet; *19. Yüzyılda Harput*, Elazığ 1999.
- ARSLAN, Ali; *Kutsal Ermeni Papalığı*, Truva Yayınları, İstanbul 2005.
- AŞAN, Muhammet Beşir; *Elazığ, Tunceli, Bingöl İllerinde Türk İskân İzleri*, Ankara 1988.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü; *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül I, Hüsnüabat Matbaası, Ankara 1929
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü; *1935 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara 1937.
- Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, *Umumi Nüfus Tahriri*, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928.
- CENGİZ, Yusuf; *Her Yönüyle Tunceli*, İzmir 2001.
- DEMİR, Cafer; *Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Dersim*, Umut Yayıncılık, İstanbul 2009.
- D.İ.E; 1965 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, 24 Ekim 1965, Ankara 1968.
- Doğu Anadolu'da Toplumsal Mühendislik, Dersim-Sason(1934-1946)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.
- EZER, Feyzullah; "Yakın Tarihimizde Dersim.", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, S.III, Elazığ 2003.*
- FIRAT, M. Şerif; *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Kamer Yayınları, Ankara 1998.
- KARA, Hidayet-Sami YUCA; "Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına göre Iğdır'da Demografik Yapı", *History Studies, C. 2/3, 2010.*
- KARPAT, Kemal; *Ottoman Population(1830-1914)*, Wisconsin 1985.
- KARPAT, Kemal; *Osmanlı Nüfusu(1830-1914)*, çev. Bahar Tırnakçı, Timaş yayınları, İstanbul 2010.
- KAYA, Ali; *Tunceli Kültürü*, İstanbul 1995.
- KODAL, Tahir; "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayeti'nin Nüfus Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. XIX, S. I, Elazığ 2009.*

- KOŞAY, Hamit Zübeyir; *Keban Projesi Pulur Kazısı 1968–1970*, Ankara 1976.
- KÜÇÜK, Abdurrahman; *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Andaç Yayınları, Ankara 2003.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Tunceli İli Kültür ve Turizm Envanteri 1986, 1986*.
- ÖĞEL, Bahaeddin ve Diğerleri; *Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985.
- ÖZTÜRK, Mustafa; *Tarih Felsefesi*, Elazığ 1999.
- TAMER, Aytül -Alanur ÇAVLİN BOZBEYLİ, “ 1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar.”, *Nüfusbilim Dergisi\Turkish Journal of Population Studies*, 2004, S. 26, s. 73-88.
- TANSEL, Selahattin; *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C.I-IV, İstanbul 1991.
- 1973 Tunceli İl Yıllığı*, Ankara 1973.
- ÜLKÜ, Fethi; “XIX. Yüzyıl Sonlarında Bugünkü Tunceli’nin Durumu”, *Yeni Fırat*, Elazığ, Nisan 1964.
- YILDIZ, Celal; *Kronolojik Dersim Tarihi*, Su Yayınları, İstanbul 2009.
- YILMAZÇELİK, İbrahim; *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.
- YILMAZÇELİK, İbrahim; *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı*, Kripto Yayınları Ankara 2011.
- YOLGA, Mehmet Zülfü; *Dersim(Tunceli) Tarihi*, (Yayına hazırlayanlar: Ahmet Halaçoğlu, İbrahim Yılmazçelik.), Ankara, 1994.
- YUCA, Sami; “Cumhuriyet Döneminin İlk Nüfus Sayımına Göre Muş İlinin Nüfus Özellikleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 24(Nisan-Mayıs-Haziran 2011), Kırgızistan, s. 1-31.